

Česká státní maturitní zkouška – hodnocení produktivních dovedností v rámci zkoušky z cizího jazyka

Eva Pířová

ABSTRACT:

Czech National School Leaving Examination (Maturita) – Assessment of Productive Skills within the Foreign Language Exam (English). The main topic addressed in this conference paper is the National Maturita foreign language exam in the CR in terms of its main parameters (skills, items, level). The paper is focused on productive skills (speaking and writing), particularly on the criteria of assessment and their objectiveness. Attention is also paid to preparing teachers for the new form of testing, analysing the problems associated with testing and ways to avoid such problems. The paper presents a hypothesis on the impact of the introduction of state leaving exam tests on methods and results of foreign language teaching, with a special focus on English. Minor problems to be solved as a subject of further research are also mentioned in the paper.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS:

cizí jazyk, hodnocení, kritéria, maturita, maturitní zkouška, produktivní řečové dovednosti
assessment, criteria, EFL, maturita exam, productive skills, school-leaving exam

1. ÚVOD

Ve školním roce 2010/2011 se v České republice po čtrnácti letech příprav a mnoha diskuzích¹ poprvé konaly státní maturity. Kromě profilových zkoušek, které jsou plně v kompetenci školy, tak studenti skládají i zkoušky společné části, které jsou připravovány jednotně pro všechny maturanty. Požadavky na státní maturitu jsou centrálně a závazně určeny *Katalogy požadavků ke zkouškám společné části maturitní zkoušky*² (Katalogy, 2008).

Nový systém jednotné maturitní zkoušky je odbornou i laickou veřejností přijímán velmi rozporuplně, od jednoznačně pozitivních reakcí přes kritické připomínky až k úplnému odsouzení. Cílem příspěvku není hodnotit státní maturitu jako takovou, ale zaměřit se na zkoušku z cizího jazyka, upozornit na problémy, které se za první tři roky působnosti nového modelu projevily, a ukázat možný vliv státní maturitní zkoušky a přesně specifikovaných výstupních požadavků na výuku cizích jazyků na středních školách. Pozornost bude věnována především produktivním do-

1 Blíže viz na internetové stránce: <<http://www.novamaturita.cz/zmena-maturity-10039.html>> (cit. 12. 4. 2013).

2 Katalogy požadavků ke zkouškám společné části maturitní zkoušky — schváleny MŠMT dne 4. 3. 2008 pod č. j. 3 053/2008-2/CERMAT a 3 231 až 3 251/2008-2/CERMAT.

vednostem, u nichž nalezení objektivních a reprodukovatelných metod hodnocení působí největší problémy. Uvedená problematika je klíčová pro možnost zpřesnění a zefektivnění stávajících kritérií hodnocení, stejně jako k vytipování nejúčinnějších metod výuky produktivních dovedností na různých typech českých středních škol.

2. CHARAKTERISTIKA STÁTNÍ MATURITNÍ ZKOUŠKY Z CIZÍHO JAZYKA

Státní maturitní zkouška z cizího jazyka je koncipována tak, aby umožnila testovat a hodnotit zvládnutí cizího jazyka na požadované úrovni v *komplexní* šíři, tedy jak dovednost porozumět psanému i mluvenému textu, tak i dovednost srozumitelný text vyprodukovat či aktivně se účastnit ústní jazykové interakce. Pro možnost srovnání mezi jednotlivými typy škol i mezi jednotlivými studenty musí být stupeň dosažených řečových dovedností kvantifikován a hodnocen pomocí objektivních kritérií. Rámcové vodítko pro kvantifikaci dosažené jazykové úrovně poskytuje *Společný evropský referenční rámec pro jazyky* (SERR, 2002). Hodnocení podle *centrálně* zpracovaných kritérií s využitím jednotné metodiky je nezbytnou podmínkou pro objektivitu a srovnatelnost zkoušky. Maturitní zkouška je společná pro všechny typy škol, které mají různé rámcové vzdělávací programy (RVP)³ a různě definované výstupní úrovně řečových dovedností pro cizí jazyk. V souladu s požadavky danými RVP byla maturitní zkouška připravována ve dvou úrovních obtížnosti — základní, blížící se úrovni B1 podle SERR,⁴ pro střední odborné školy a vyšší, blížící se úrovni B2, pro gymnázia.

Objektivní, validní a srovnatelná zkouška tedy musí být komplexní, centrální a musí respektovat požadavky jednotlivých typů škol na výstupní úroveň jejich absolventů.

V dalším textu bude provedena analýza dodržení jednotlivých požadavků na charakter zkoušky v průběhu její realizace v letech 2011–2013.

2.1 KOMPLEXNÍ ZKOUŠKA

Přes snahy některých politiků o co největší snížení nákladů se státní maturitní zkoušku podařilo zachovat jako zkoušku komplexní, která rovnoměrně ověřuje všechny řečové dovednosti — jak receptivní (čtení a poslech — formou didaktického testu),⁵ tak i produktivní (psaní — formou písemné práce, mluvení — formou ústní zkoušky). V celkovém hodnocení žáka je rovnoměrně zastoupeno hodnocení za všechny tři části zkoušky, k úspěšnému složení musí žák uspět ve všech třech jejích částech. V náběhovém roce 2011 při neúspěchu v jedné části opakoval student zkoušku celou, od roku 2012 opakuje pouze neúspěšně vykonané části zkoušky.

3 Do vzdělávání v České republice byl na základě zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, (školský zákon) zaveden systém více úrovní tvorby vzdělávacích programů.

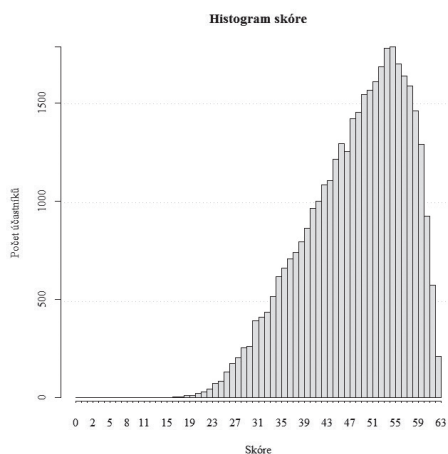
4 Základní úroveň zkoušky je koncipována jako B1, vzhledem k nízkému cut-off score (dáno reálnou úrovní žáků maturujících především na odborných školách) však zkoušku úspěšně složí i studenti s nižší úrovní řečových dovedností.

5 Obě receptivní dovednosti, poslech i čtení, jsou hodnoceny společně.

2.2 CENTRÁLNÍ ZKOUŠKA

Veškeré úlohy pro didaktický test, zadání pro písemnou práci i pracovní listy pro ústní zkoušku jsou připravovány centrálně organizací CERMAT⁶ tak, aby byly validní a reliabilní. Všichni maturanti jsou testováni tak, aby museli v průběhu zkoušky prokázat zvládnutí všech řečových kompetencí v rámci jednotné centrálně připravené zkoušky.

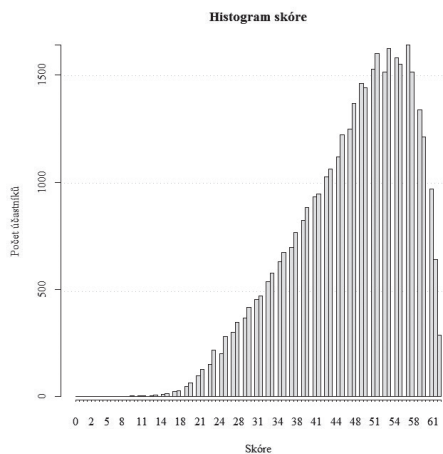
Pro objektivní porovnání dosažených výsledků studentů je nutno v co největší míře centralizovat i hodnocení jednotlivých částí zkoušky. Relativně bezproblémové je *hodnocení didaktického* testu prováděné převážně elektronicky, v případě otevřených otázek pak úzkou skupinou proškolených raterů centrálně řízených organizací CERMAT. Rozdělení dosažených výsledků testů je rovnoměrné, nedochází k výkyvům v oblasti cut-off score⁷ (obrázky 1a a 1b).

OBRÁZEK 1A: Didaktický test, 2011, AJ-Z.⁸

Osa y: počet žáků

Osa x: bodové skóre

OBRÁZEK 1B: Didaktický test, 2012, AJ-Z.

Osa y: počet žáků

Osa x: bodové skóre

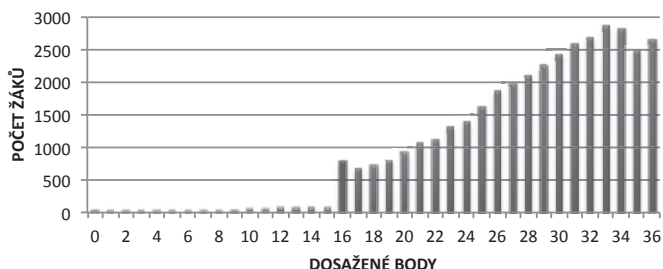
Hodnocení písemné práce bylo v náběhovém roce 2011 prováděno přímo na školách, hodnotiteli byli učitelé dané školy, kteří byli proškoleni a certifikováni organizací CERMAT. Jejich hodnocení však bylo zatíženo osobním zájmem na výsledku vlastních

6 Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání (CERMAT) je příspěvkovou organizací řízenou Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, které jej pověřilo v roce 1999 přípravou reformované maturitní zkoušky.

7 Hraniční bodový zisk, který se ještě považuje za úspěšný. Pro státní maturitní zkoušku počet bodů odpovídající hranici 44 % z celkového dosažitelného bodového zisku.

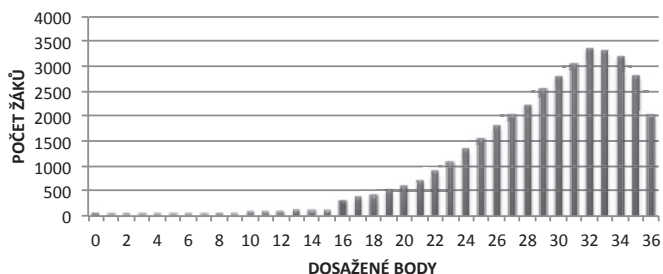
8 Maximální bodový zisk: 63 bodů, cut-off score 44 % odpovídá 28 bodům. Zdroj: CERMAT, březen 2013.

studentů, případně tlakem vedení školy. Nekonzistentní hodnocení v oblasti cut-off score je patrné v grafu na obrázku 2a, kde je zřetelný skok v počtu studentů dosahujících mezních 16 bodů. Z tohoto důvodu byl již v průběhu školního roku 2011/12 proškolen a jednotně kalibrován tým nezávislých centrálních hodnotitelů, kteří od roku 2012 hodnotí písemné práce studentů podle jednotných kritérií s využitím jednotných postupů. Přestože je skok v oblasti cut-off score stále patrný, odchylka proti standardnímu průběhu se výrazně snížila (obrázek 2b).

OBRÁZEK 2A:

Písemná práce, 2011, AJ–Z,⁹
hodnoceno na školách.
Osa y: počet žáků
Osa x: bodové skóre

OBRÁZEK 2B:

Písemná práce, 2012, AJ–Z,
hodnoceno centrálně.
Osa y: počet žáků
Osa x: bodové skóre

Analytická kritéria hodnocení písemné práce jsou nastavena tak, aby zohlednila všechny aspekty studentovy práce, metodiku práce s kritérii je však třeba neustále zpřesňovat a adjustovat. Kritériím a jejich aplikaci bude věnována pozornost v další části příspěvku.

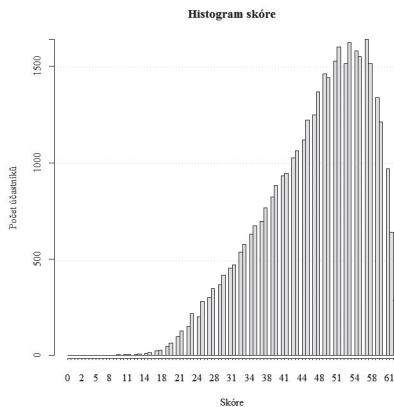
Nejméně objektivní je *hodnocení ústní zkoušky*. Ta je konána na domovské škole studenta a hodnocena dvěma hodnotiteli z řad jejích vyučujících, oba hodnotitelé však postupují podle analytických kritérií připravených organizací CERMAT, která je zodpovědná i za proškolení a certifikaci všech zkoušejících.

Rozdíly mezi objektivitou hodnocení jednotlivých částí jsou patrné z porovnání výsledků maturitní zkoušky z anglického jazyka v základní úrovni z roku 2012, kterou konalo 37 832 žáků.¹⁰ Zatímco průběh histogramu pro didaktický test je hladký (obrázek 3), v hodnocení písemné práce (obrázek 4) je patrný skok v oblasti cut-off

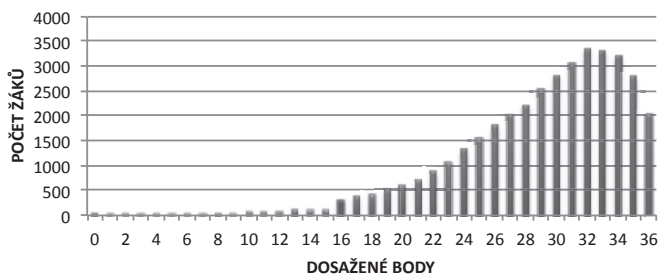
⁹ Maximální bodový zisk: 36 bodů, cut-off score 44 % odpovídá 16 bodům. Zdroj: CERMAT, březen 2013.

¹⁰ Zdroj: CERMAT, březen 2013.

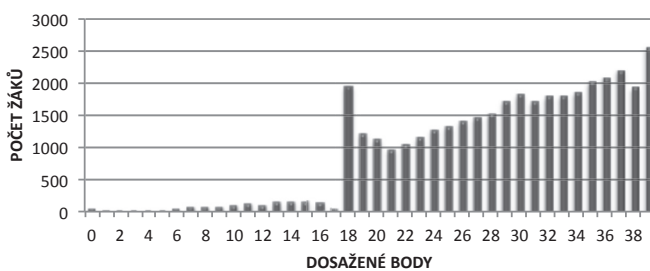
score (16 bodů z celkového dosažitelného počtu 36). Výsledky ústní zkoušky (obrázek 5) jsou ovlivněny nejvýrazněji snahou učitelů navýšit bodové hodnocení svých studentů tak, aby zkoušku vykonali úspěšně (18 bodů z dosažitelných 39).

OBRÁZEK 3: Didaktický test, 2012, AJ-Z.¹¹

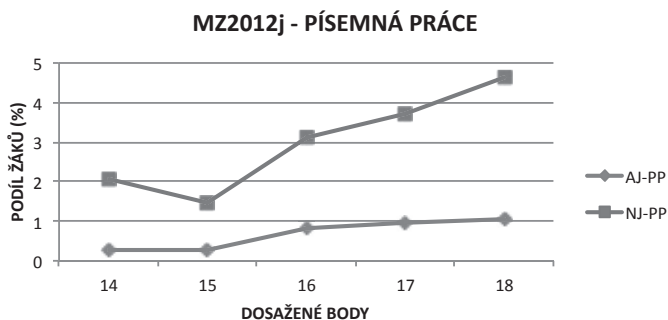
OBRÁZEK 4: Písemná práce, 2012, AJ-Z,¹² hodnoceno centrálně.

OBRÁZEK 5: Ústní zkouška, 2012, AJ-Z,¹³ hodnoceno na školách.

-
- 11 Maximální bodový zisk: 63 bodů, cut-off score 44 % odpovídá 28 bodům. Zdroj: CERMAT, březen 2013.
 - 12 Maximální bodový zisk: 36 bodů, cut-off score 44 % odpovídá 16 bodům. Zdroj: CERMAT, březen 2013.
 - 13 Maximální bodový zisk: 39 bodů, cut-off score 44 % odpovídá 18 bodům. Zdroj: CERMAT, březen 2013.

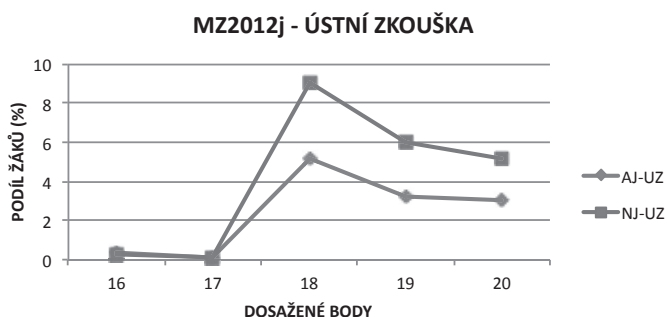
Zatímco nekonzistence v hodnocení v oblasti cut-off score se pro centrálně hodnocenou písemnou práci projevuje v anglickém jazyce u desítek studentů (obrázek 6), při ústní zkoušce se jejich počet řádově zvýší (obrázek 7). Z grafů je patrné, že stejný trend vykazuje i zkouška z německého jazyka.

OBRAZEK 6:

PP — cut-off score 16 b.

Osa x: počet studentů

Osa y: počet dosažených bodů

OBRAZEK 7:

ÚZ — cut-off score 18 b.

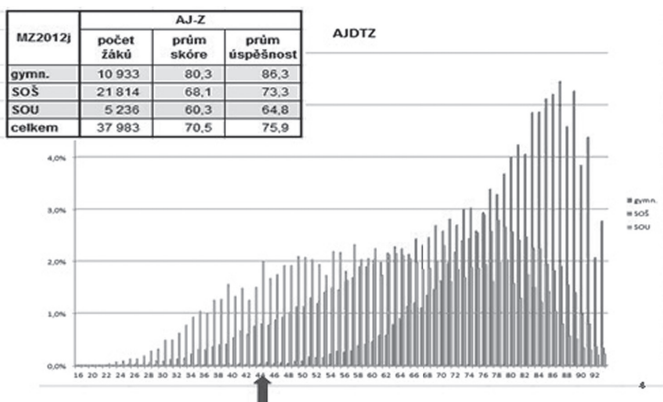
Osa x: počet studentů

Osa y: počet dosažených bodů

2.3 ÚROVNĚ OBTÍŽNOSTI

V náběhovém roce 2011 byla dodržena původní koncepce zkoušky z cizího jazyka ve dvou úrovních, základní (B1) pro střední odborné školy a odborná učiliště a vyšší (B2) především pro gymnázia. Pro maturitní zkoušku 2013 došlo v rámci snah o snížení nákladů na zkoušku k zavedení pouze jediné úrovně (B1) společné pro všechny typy škol, gymnázia, střední odborné školy i odborná učiliště. Toto rozhodnutí je nejen v rozporu s RVP, kurikulárním dokumentem, který definuje různou výstupní úroveň řečových dovedností pro různé typy škol, ale snižuje vypovídací hodnotu zkoušky, její použitelnost pro vysoké školy i budoucí zaměstnavatele. Zrušení možnosti konat zkoušku na vyšší úrovni má i demotivující vliv na studenty gymnázií, kteří s řečovými dovednostmi na úrovni B1 často již přicházejí na střední školu. Graf na obrázku 8 porovnává dosažené skóre v didaktickém testu základní úrovně u studentů jednotlivých typů škol při státní maturitě z anglického jazyka v roce 2012. Rozdělení studentů v závislosti na procentu úspěšnosti pro SOU a SOŠ odpovídá Gaussovu normálnímu rozdělení, pro

tyto typy škol má zkouška vypovídací hodnotu. Pro studenty gymnázií je však zkouška na této úrovni příliš snadná, jak je patrné z posunu křivky k vyšší úspěšnosti. Z grafu je zřejmé, že cut-off score 44 %, platné pro úspěšné složení zkoušky pro všechny typy škol, je pro gymnázia příliš nízké, zkouška pro tento typ škol ztrácí validitu.

Obrázek 8:

Úspěšnost maturantů jednotlivých typů škol v didaktickém testu z AJ, úroveň Z, 2012.¹⁴

3. HODNOCENÍ MATURITNÍ ZKOUŠKY

V rámci posuzování metod hodnocení se příspěvek věnuje pouze hodnocení produktivních dovedností, tedy mluvení a psaní. Nezabývá se hodnocením didaktického testu, přestože i v této části probíhají v současné době výzkumy posuzující vliv použité metody bodování na celkový výsledek této části zkoušky (viz např. Hulešová, 2013). Kritéria ústní zkoušky zůstávají v platnosti tak, jak byla nastavena pro náběhový rok 2011, kritéria pro hodnocení písemné práce jsou organizací CERMAT zpřesňována a doplňována na základě empirických zkušeností v průběhu hodnocení.¹⁵ Soustavný výzkum v této oblasti však chybí.

3.1 ÚSTNÍ ZKOUŠKA

Před rokem 2011 byla celá maturitní zkouška z cizího jazyka plně v kompetenci škol. Probíhala většinou jen jako ústní zkouška, v mnoha případech spočívala pouze v reprodukci naučeného textu. Hodnocena byla především holisticky, na základě celkového dojmu, výsledek zkoušky měl malou vypovídací hodnotu, neexistovala srovnatelnost mezi jednotlivými školami. Zavedení společné státní maturitní zkoušky v roce 2011 přineslo jednak sjednocení ověřovaných dovedností a požadavků na úspěšné zvládnutí zkoušky, jednak objektivizaci hodnocení. Ověřuje se jak samostatný ústní projev,

¹⁴ Zdroj: CERMAT, březen 2013.

¹⁵ Jde především o stanovení vnitřních podmínek v rámci jednotlivých kritérií, při jejichž nesplnění se práce dále nehodnotí, a o přesnou specifikaci jednotlivých typů chyb tak, aby mezi různými hodnotiteli docházelo ke shodě.

tak ústní interakce, důraz je kladen na splnění komunikačního cíle. Hodnotí se analyticky na základě jednotných kritérií připravených organizací CERMAT, která umožní lepší srovnatelnost, zvýší objektivitu a spolehlivost, ovšem za předpokladu, že jsou jednotlivá kritéria vykládána a posuzována odpovídajícím způsobem. Proto byli všichni hodnotitelé proškoleni a certifikováni,¹⁶ hodnotí vždy dva certifikovaní hodnotitelé nezávisle, výsledné hodnocení se určí na základě obou dílčích hodnocení podle jasně specifikovaných postupů. Pravidelně opakované konzultační semináře seznamují učitele s modifikovanými kritérii hodnocení a jejich použitím, současně pomáhají zkoušejícím zvolit vhodné strategie, které jim umožní studenta co nejlépe provést zkouškou.¹⁷

3.2 KRITÉRIA HODNOCENÍ ÚSTNÍ ZKOUŠKY

Ústní zkouška se skládá ze čtyř částí: 1. z jazykové interakce, 2. ze samostatného ústního projevu, 3. ze samostatného ústního projevu / ústní interakce podle profilu školy, 4. z jazykové interakce. Každá část ústní zkoušky je hodnocena samostatně podle kritérií I–III (I – zadání, II – slovní zásoba, III – gramatika). Za každé z nich může žák získat 0–3 body, které hodnotitel přidělí na základě splnění, případně nesplnění jednotlivých deskriptorů popisujících každou oblast. Kritérium IV – fonologická kompetence – je hodnoceno maximálně třemi body pouze jednou, souhrnně za celou ústní zkoušku.

I	II	III	IV
Zadání / Obsah a projev	Lexikální kompetence	Gramatická kompetence a PTN	Fonologická kompetence
§ Splnění zadání, účelnost, srozumitelnost a míra podrobnosti	§ Šíře použité slovní zásoby	§ Šíře použitých mluvnických prostředků (MP) včetně PTN	§ Plynulost ústního projevu
§ Souvislé sdělení a lineární sled myšlenek / logická uspořádanost	§ Správnost použité slovní zásoby a vliv chyb na porozumění sdělení (brání/ztěžuje)	§ Správnost použitých MP včetně PTN a vliv chyb na porozumění sdělení (brání/ztěžuje)	§ Výslovnost (správnost)
§ Komunikativní strategie			§ Intonace
§ Pomoc/asistence zkoušejícího			§ (přirozenost a efektivnost)

TABULKA 1: Kritéria hodnocení pro ústní část maturitní zkoušky.

¹⁶ Školení je připravováno organizací CERMAT a realizováno prostřednictvím Národního institutu pro další vzdělávání (NIDV) lektory organizace CERMAT. Každý rok jsou proškoleni a certifikováni noví hodnotitelé, k masovému proškolení učitelů SŠ však došlo především před spuštěním nového typu zkoušky. Do května 2011, kdy byly poprvé konány státní maturity, byl proškolen a certifikován 4861 hodnotitelů ústní zkoušky z anglického jazyka (zdroj: CERMAT).

¹⁷ Pro konzultační semináře i pro certifikační školení připravuje CERMAT modelové nahrávky maturit, pomocí kterých se hodnotitelé nejen učí adekvátně používat hodnotící kritéria,

Deskriptory popisující jednotlivá kritéria (tabulka 1) jsou voleny a řazeny tak, aby měl zkoušející možnost vyhodnotit je v průběhu plynulé a nepřerušované zkoušky. Největší důraz je kladen na splnění komunikačního cíle, proto žák, který získá v některé ze čtyř částí ústní zkoušky o bodů za kritérium I, a tedy nesplní zadání, není za tuto část vůbec hodnocen. Ústní zkoušku však může úspěšně složit, pokud celkově získá minimálně 44 %, to je 18 bodů z 39 možných.¹⁸

Jak bylo řečeno výše, k největším diskrepancím v hodnocení dochází v oblasti kolem cut-off score, kdy přiklonění se k přidělení vyššího počtu bodů může studentovi pomoci zkoušku úspěšně složit.

3.3 PÍSEMNÁ ZKOUŠKA

Před zavedením jednotné státní maturity byla písemná práce součástí maturitní zkoušky jen zcela výjimečně. Dovednost psaní se systematicky nevyučovala, hodnocení bylo prováděno téměř výhradně na základě vhodnosti a přesnosti použitých mluvnických prostředků. Po roce 2011 byla vytvořena jednotná analytická kritéria hodnocení a všichni učitelé maturujících studentů byli v rámci povinných školení seznámeni jak s jejich podrobným výkladem, tak i s jednotnou metodikou jejich použití. Maximální dosažitelná objektivita měla být zaručena posuzováním každé práce vždy dvěma hodnotiteli, jejich na sobě nezávislá hodnocení měla sloužit jako podklad pro hodnocení výsledné. Vzhledem k finanční náročnosti je v současné době hodnocení každé práce realizováno jen jediným hodnotitelem. Existují však kontrolní mechanismy, při nichž vedoucí hodnotitelských týmů revidují hodnocení všech hraničních prací, sporné práce jsou předkládány k přehodnocení expertnímu týmu.

3.4 KRITÉRIA HODNOCENÍ PÍSEMNÉ PRÁCE

Student má prokázat produktivní dovednost psaní na dvou textech o délce 120–150 slov a 60–70 slov. Hodnotí se především splnění komunikačního cíle, dodržení charakteristiky a formality textu a splnění bodů zadání, hodnocení ovlivní i dodržení délky textu, koheze textu a jeho uspořádání, prostředky textové návaznosti, rozsah a správnost použité slovní zásoby a rozsah a správnost mluvnických prostředků. Pro kratší práci se k hodnocení využívají pouze 4 základní kritéria, přičemž za splnění každého z nich může žák získat maximálně 3 body (tabulka 2), delší práce využívá k hodnocení dvojnásobný počet kritérií, jak uvádí tabulka 3.

ale také správně vést ústní část maturitní zkoušky tak, aby měli všichni žáci srovnatelné podmínky zkoušení i hodnocení.

- 18 Maximální bodový zisk pro každou ze čtyř částí ústní zkoušky je 9 bodů, fonologická kompetence je hodnocena maximálně 3 body za celou zkoušku. Maximální dosažitelný bodový zisk je tedy $4 \times 9 + 3 = 39$.

I	II	III	IV
Zpracování zadání / obsah	Organizace / koherence a koheze textu	Slovní zásoba a pravopis	Mluvnické prostředky
0–3 body	0–3 body	0–3 body	0–3 body

TABULKA 2: Kritéria hodnocení pro písemnou práci, kratší část (max. 12 bodů).

I	II	III	IV
Zpracování zadání / obsah	Organizace / koherence a koheze textu	Slovní zásoba a pravopis	Mluvnické prostředky
I A	II A	III A	IV A
Splnění zadání	Organizace textu	Správnost	Správnost
0–3 body	0–3 body	0–3 body	0–3 body
I B	II B	III B	IV B
Rozpracování	Prostředky textové návaznosti	Rozsah	Rozsah
0–3 body	0–3 body	0–3 body	0–3 body

TABULKA 3: Kritéria hodnocení pro písemnou práci, delší část (max. 24 bodů).

Stejně jako u ústní zkoušky je každé kritérium popsáno několika deskriptory různými podle důležitosti, se kterou jsou při hodnocení uplatněny (obrázek 9).¹⁹ Stejně jako u ústní zkoušky je i v písemné práci každý deskriptor hodnocen 0–3 body, bodové hodnocení za celý oddíl je dáno váženým průměrem bodů za jednotlivé deskriptory.²⁰

	I — Zpracování zadání/obsah	II — Organizace a koheze textu	III — Slovní zásoba a pravopis	IV — Mluvnické prostředky
	A — Zadání	A — Organizace, koherence	A — Přesnost	A — Přesnost
3	Požadovaná charakteristika textu[1] je dodržena.	Text je souvislý s lineárním sledem myšlenek.	Chyby ve slovní zásobě a pravopise nebrání porozumění textu.	Chyby v mluvnických prostředcích nebrání porozumění textu.[2]

¹⁹ Obrázek 9 uvádí kritéria hodnocení písemné práce ve formě, v jaké s nimi pracují hodnotitelé. Zdroj: CERMAT, interní materiály pro hodnotitele PP, listopad 2012.

²⁰ Podrobně rozpracovaný popis hodnocení uvádí např. *Maturitní zkouška z anglického jazyka — písemná práce* (2013). Počet bodů za každé kritérium se určí jako vážený průměr bodových zisků za jednotlivé deskriptory.

3	Všechny body zadání jsou jasně a srozumitelně zmíněny.	Text je vhodně členěný/organizovaný.	Slovní zásoba a pravopis jsou téměř vždy použity správně (0-5 chyb).	Mluvnické prostředky jsou téměř vždy použity správně (0-5 chyb).
	Délka textu odpovídá požadovanému rozsahu.			
2	Požadovaná charakteristika textu ¹ je většinou dodržena.	Text je většinou souvislý s lineárním sledem myšlenek.	Chyby ve slovní zásobě a pravopise většinou nebrání porozumění textu.	Chyby v mluvnických prostředcích většinou nebrání porozumění textu. ²
	Většina bodů zadání je jasně a srozumitelně zmíněna.	Text je většinou vhodně členěný/organizovaný.	Slovní zásoba a pravopis jsou většinou použity správně (6-11 chyb).	Mluvnické prostředky jsou většinou použity správně (6-11 chyb).
	Délka textu ne zcela odpovídá požadovanému rozsahu (text je o 1 interval kratší/delší).		Text je o 1 interval kratší.	Text je o 1 interval kratší.
1	Požadovaná charakteristika textu ¹ není ve větší míře dodržena.	Text není ve větší míře souvislý s lineárním sledem myšlenek.	Chyby ve slovní zásobě a pravopise ve větší míře brání porozumění textu.	Chyby v mluvnických prostředcích ve větší míře brání porozumění textu. ²
	Většina bodů zadání není (jasně a srozumitelně) zmíněna.	Text není ve větší míře vhodně členěný/organizovaný.	Slovní zásoba a pravopis nejsou ve větší míře použity správně (12-17 chyb).	Mluvnické prostředky nejsou ve větší míře použity správně (12-17 chyb).
	Délka textu ve větší míře neodpovídá požadovanému rozsahu (text je o 2 intervaly kratší/delší).		Text je o 2 intervaly kratší.	Text je o 2 intervaly kratší.
0	Požadovaná charakteristika textu ¹ není dodržena.	Text není souvislý a neobsahuje lineární sled myšlenek.	Chyby ve slovní zásobě a pravopise brání porozumění (většině) textu.	Chyby v mluvnických prostředcích brání porozumění (většině) textu. ²
	Body zadání nejsou (jasně) zmíněny.	Text není vhodně členěný/organizovaný.	Slovní zásoba a pravopis jsou ve většině textu použity nesprávně (18+ chyb).	Mluvnické prostředky jsou ve většině textu použity nesprávně (18+ chyb).
	Délka textu neodpovídá požadovanému rozsahu (text je o 3 a více intervalů kratší/delší) a/nebo není dostatek (srozumitelného) textu pro hodnocení.		Text je o 3 a více intervalů kratší.	Text je o 3 a více intervalů kratší.

	B — Rozsah, obsah	B — Koheze, prostředky textové návaznosti	B — Rozsah	B — Rozsah
3	Body zadání jsou rozpracovány vhodně/účelně a v odpovídající míře podrobnosti.	Chyby v PTN nebrání porozumění textu/části textu.	Slovní zásoba je široká (vzhledem k zadání, míře rozpracování bodů zadání a úrovni obtížnosti).	Rozsah mluvnických prostředků je široký (vzhledem k zadání, míře rozpracování bodů zadání a úrovni obtížnosti).
	V textu je jasně vysvětlena podstata myšlenky nebo problému.	Rozsah PTN je široký.		
		PTN jsou téměř vždy použity správně a vhodně.		
2	Body zadání jsou většinou rozpracovány vhodně/účelně a v odpovídající míře podrobnosti.	Chyby v PTN jen v malé míře brání porozumění textu/části textu.	Slovní zásoba je většinou široká (vzhledem k zadání, míře rozpracování bodů zadání a úrovni obtížnosti).	Rozsah mluvnických prostředků je většinou široký (vzhledem k zadání, míře rozpracování bodů zadání a úrovni obtížnosti).
	V textu je většinou jasně vysvětlena podstata myšlenky nebo problému.	Rozsah PTN je většinou široký.		
	Text ojedinele obsahuje nadbytečné/irelevantní informace a myšlenky.	PTN jsou většinou použity správně a vhodně.		
1	Body zadání jsou jen ojedinele rozpracovány vhodně/účelně a v odpovídající míře podrobnosti.	Chyby v PTN ve větší míře brání porozumění textu/části textu.	Slovní zásoba je ve větší míře omezená (vzhledem k zadání, míře rozpracování bodů zadání a úrovni obtížnosti).	Rozsah mluvnických prostředků je ve větší míře omezený (vzhledem k zadání, míře rozpracování bodů zadání a úrovni obtížnosti).
	V textu není ve větší míře vysvětlena podstata myšlenky nebo problému.	Rozsah PTN je ve větší míře omezený.		
	Text ve větší míře obsahuje nadbytečné/irelevantní informace a myšlenky.	PTN nejsou ve větší míře použity správně a vhodně.		

0	Body zadání nejsou rozpracovány.	PTN jsou použity nevhodně a/nebo v nedostatečném rozsahu.	Slovní zásoba je omezená a/nebo v nedostatečném rozsahu (vzhledem k zadání, míře rozpracování bodů zadání a úrovni obtížnosti).	Rozsah mluvnických prostředků je omezený a/nebo mluvnické prostředky jsou v nedostatečném rozsahu (vzhledem k zadání, míře rozpracování bodů zadání a úrovni obtížnosti).
---	----------------------------------	---	---	---

Obrázek 9: Kritéria hodnocení písemné práce s popisem deskriptorů. [1] Charakteristika textu zahrnuje: typ textu a jeho formální náležitosti, funkční styl, slohový postup, téma zpracované v souladu s komunikačním cílem. [2] Deskriptor zahrnuje i chyby pod požadovanou úrovní obtížnosti.

V průběhu tří let realizace státní maturitní zkoušky je metodika zpřesňována a vnitřní podmínky doplňovány tak, aby nedocházelo ke sporným případům a nejednoznačným, případně nesprávným hodnocením. Ta vedou k úspěšným odvoláním hodnocených studentů i tehdy, pokud jejich práce nedosahuje požadovaných parametrů.

Klíčovým oddílem hodnocení pro delší práci je oddíl IA, analogicky s ústní zkouškou je totiž kladen důraz na splnění komunikačního cíle; při jeho nesplnění, to znamená při hodnocení o body za oddíl IA u delší, resp. za sloupec I u kratší části, se celá část písemné práce dále neposuzuje a je hodnocena o body. Oddíl IA je popsán následujícími třemi deskriptory:

- D¹ — splnění požadované charakteristiky textu (0–3 body podle míry splnění);
- D² — jasné a srozumitelné zmínění bodů zadání (0–3 body podle počtu zmíněných bodů);
- D³ — délka textu (0–3 body podle dodržení, resp. míry nedodržení povoleného rozsahu textu).

Hned po prvním roce konání státní maturitní zkoušky vyvstala nutnost zavést vnitřní podmínky pro hodnocení právě tohoto oddílu tak, aby jako úspěšná nebyla hodnocena práce neplnící komunikační cíl, jak ukazuje příklad 1:²¹

Student si předem připraví formální dopis o vhodné délce na libovolné téma, podle zadání maturitní práce je požadován formální dopis. Student uvede svůj předem připravený dopis, který je formálně i jazykově správný, je však na jiné téma, proto neodpovídá požadovaným bodům zadání.

Hodnocení oddílu IA pro takovou práci v prvním roce konání zkoušky:

21 Příklad 1 byl zformulován na základě autentického případu z odvolacího řízení a přezkumu v roce 2011.

D1: charakteristika je dodržena: 3 body
 D2: body zadání nejsou zmíněny: 0 bodů
 D3: délka textu odpovídá zadání: 3 body

$$\text{Hodnocení IA: } \frac{D^1 + D^2 + D^3}{3} = \frac{3 + 0 + 3}{3} = 2$$

Práce je v oddílu IA hodnocena dvěma body, vzhledem k formální a jazykové správnosti má vysoké bodové hodnocení i ve sloupcích II (organizace textu a prostředky textové návaznosti), IIIA a IVA (správnost slovní zásoby a mluvnických prostředků), nulou nelze hodnotit ani rozsah gramatiky. Tato práce musí být v souladu s kritérii hodnocena jako úspěšná, přestože nesplní komunikační cíl.

Příklad 1: Práce neplní komunikační cíl.

Z tohoto důvodu bylo nutno zavést vnitřní podmínku stanovící, že oddíl IA se hodnotí o body i v případě, kdy je nulou hodnocen jeden z deskriptorů D^1 a D^2 . K podobnému zpřesňování dochází na základě zkušeností z každého ročníku konání maturitní zkoušky, centrální hodnotitelé písemných prací jsou s novými pravidly seznamování v průběhu povinných každoročních proškolení a učí se s nimi pracovat v rámci kalibračních hodnocení. Vnitřní podmínky jsou však stanovovány pouze empiricky na základě aktuální potřeby, žádný systematický výzkum v této oblasti nebyl proveden.

4. POZITIVNÍ A NEGATIVNÍ ASPEKTY STÁTNÍ MATURITNÍ ZKOUŠKY Z CIZÍHO JAZYKA

Přes nedostatky demonstrované příkladem 1 lze usuzovat, že státní maturita je pro výuku cizího jazyka na českých školách přínosem. Zavedení zkoušky znamená nový přístup k jazykové výuce, která se zaměřuje stejnou měrou na rozvoj jak receptivních, tak i produktivních řečových dovedností. Významný je i výrazný kvalitativní posun v hodnocení, kdy se na rozdíl od tradičního pojetí nehodnotí pouze jazyková správnost, ale důraz je kladen především na dovednost žáka dosáhnout komunikačního záměru. Hypotéza o zlepšení výsledků studentů na základě změny metod ve výuce používaných je ověřována autorkou příspěvku v rámci disertačního výzkumu. Cílem tohoto výzkumu je posoudit, do jaké míry ovlivní znalost konkrétních jednoznačně formulovaných výstupních požadavků metody výuky produktivních dovedností na středních školách.

4.1 VÝUKA A VÝUKOVÉ MATERIÁLY

Přesně definované požadované výstupy i forma jejich ověřování určují obsah i formu jazykové výuky na středních školách. Stejný důraz se klade na výuku všech čtyř řečových dovedností, na mnohých školách se poprvé přistupuje k výuce psaní. Na jednotné požadavky k maturitní zkoušce zareagovala i nakladatelství jazykových učebnic, která začala téměř neprodleně vydávat učebnice a podpůrné materiály cíleně zaměřené na přípravu maturantů v souladu s novým formátem zkoušky. Týká se to především materiálů určených pro výuku anglického jazyka v různých typech škol, případně pro samostatnou přípravu studentů.²² Méně příznivá je situace v oblasti jiných jazyků, vhodnost materiálů pro cílenou maturitní přípravu posuzují některé současné výzkumy.²³ Metodickou podporu i testy poskytuje na maturitních webových stránkách i organizace CERMAT.²⁴

4.2 ŠKOLENÍ UČITELŮ

Pro objektivní a srovnatelné hodnocení v souladu s jednotnými kritérii je třeba připravit učitele na jejich kvalifikované užívání. Tato plošná školení jsou pro učitele povinná a poskytují jim nezbytná vodítka pro práci s kritérii hodnocení, ale i důležitou metodickou podporu pro jejich pedagogickou práci.²⁵ Malá pozornost se však dosud věnuje didaktickým metodám, kterými lze požadované dovednosti u studentů rozvíjet, a v neposlední řadě jazykovému vzdělávání samotných učitelů. Nevyhnutelné zvýšení metodické i jazykové podpory učitelů pozitivně ovlivní úroveň výuky jazyků na všech typech škol. V této oblasti by měla přispět i disertační práce autorky příspěvku, jedním z cílů této práce je vytipování nejvhodnějších didaktických metod a postupů pro výuku produktivních řečových dovedností.

4.3 HODNOCENÍ PRODUKTIVNÍCH DOVEDNOSTÍ

Analytické hodnocení, vycházející z kritérií přesně specifikovaných jednotlivými deskriptory, je vhodné pro kalibraci hodnotitelů tak, aby hodnotili srovnatelným způsobem. Tento typ hodnocení je důležitý i pro studenty — umožní jim uvědomit si své silné a slabé stránky a zaměřit se při přípravě na oblasti podle svých specifických potřeb. Ani tento způsob však nepokrývá potřeby systému jednotného hodnocení srovnatelného pro všechny cizí jazyky, z nichž mohou studenti skládat maturitní zkoušku.

22 Podrobněji viz Píšová (2013).

23 Viz např. Vachková a Kratochvílová (2013).

24 Viz internetovou stránku: <www.novamaturita.cz>.

25 Školení pedagogických pracovníků pro společnou část maturitní zkoušky zajišťuje NIDV v rámci aktivity CISKOM. V náběhové fázi byli v rámci této aktivity proškolení také hodnotitelé písemné práce, v současné době se školení pro hodnotitele týká jen ústní zkoušky. Školení a certifikaci centrálních hodnotitelů písemné práce nadále zajišťuje pouze CERMAT. Současně CERMAT ve spolupráci s NIDV organizuje i konzultační semináře a školení KOSS poskytující metodickou podporu učitelům.

Požadavky pro výstupní úroveň maturantů B1 jsou definovány *Společným evropským referenčním rámcem pro jazyky* (SERR, 2002).²⁶ SERR přesně určuje požadavky pro jednotlivé řečové dovednosti, tato specifikace je však obecná a vyhovuje především pro hodnocení obsahové části zkoušky. SERR nedefinuje a nespecifikuje přesně rozsah mluvnických prostředků a slovní zásoby odpovídající jednotlivým úrovním, který je nutný pro určení chyb pod požadovanou úrovní a stanovení jejich počtu. Hodnotitelé netápou v oblasti gramatiky, mluvnické prostředky prezentované v různých učebnicích se shodují, také splnění komunikačního cíle není bez použití vhodné mluvnice možné. Názory jednotlivých hodnotitelů na úroveň slovní zásoby se však liší, liší se i slovní zásoba prezentovaná v různých učebnicích a je obtížné najít shodu. Řešením není ani využití souboru English Vocabulary Profile,²⁷ který pokrývá všechny úrovně podle SERR, který však ne zcela odpovídá českému prostředí. Dochází tak k odchylkám hodnocení mezi jednotlivými hodnotiteli. Částečným řešením je podrobný manuál k hodnocení zadané písemné práce včetně očekávání a vzorových příkladů, který poskytuje CERMAT.

4.4 SROVNATELNOST MEZI JEDNOTLIVÝMI JAZYKY

V rámci státní maturity z cizího jazyka mohou studenti skládat zkoušku z anglického, německého, francouzského, ruského nebo španělského jazyka. Podle pravidel určených organizací CERMAT má didaktický test, ústní zkouška i písemná práce pro všechny jazyky jednotnou formu, identická jsou i kritéria hodnocení. Vzhledem k tomu, že jde o různé typy jazyků, není použití stejných kritérií a deskriptorů podrobně je popisujících pro všechny jazyky adekvátní. Zatímco hodnocení práce po obsahové stránce je pro všechny jazyky srovnatelné, v hodnocení správnosti mluvnických prostředků jsou mezi jednotlivými jazyky rozdíly, které nemohou být stejnými kritérii hodnocení respektovány, například počet chyb v mluvnických prostředcích a ve slovní zásobě určujících bodové hodnocení v příslušných kritériích by měl být kvantifikován odlišně pro anglický či německý jazyk. Porovnání úspěšnosti maturantů z obou jazyků ukazuje, že výsledky písemné práce v německém jazyce jsou horší než v jazyce anglickém, určení přesných příčin a možností jejich odstranění bude předmětem dalšího výzkumu.²⁸

5. ZÁVĚR

Zavedení jednotné státní maturity z cizího jazyka je přes dílčí nedostatky přínosem pro výuku cizích jazyků. Změna přístupu k hodnocení, důraz na splnění komunikačního cíle a použití kritérií analytického hodnocení umožňují jak objektivizaci hodno-

²⁶ Dokument v angličtině viz na internetové stránce: <http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf>.

²⁷ Viz internetovou stránku: <<http://vocabulary.englishprofile.org/staticfiles/about.html>>.

²⁸ Výzkum bude prováděn organizací CERMAT ve spolupráci s Asociací metodiků angličtiny (AMATE).

cení, tak i efektivnější výuku jazyka. Povinnost všech hodnotitelů absolvovat školení centrálně profesionálně připravené a realizované proškolenými lektory nejen umožňuje profesní růst pedagogů, ale připravuje učitele tak, aby vyučovali v souladu s požadovanými výstupy.

LITERATURA:

- HULEŠOVÁ, Martina (2013): *On the Effect of Using Different Scoring Methods for Two Versions of the Test* [nepublikovaná diplomová práce]. Lancaster: Lancaster University.
- Katalogy požadavků ke zkouškám společné části maturitní zkoušky (2008). Praha: CERMAT.
- Maturitní zkouška z anglického jazyka — písemná práce (2013). Praha: CERMAT.
- Píšová, Eva (2013): Studijní materiály a maturita z cizího jazyka. In: Kolektiv autorů (eds.), *Metodický poradník učitele cizího jazyka*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, s. 158–167.
- SERR: *Společný evropský referenční rámec pro jazyky* (2002). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- VACHKOVÁ, Marie — KRATOCHVÍLOVÁ, Martina (2013): *Das staatliche Abitur in Deutsch: Testanalyse und Reflexion der Vorbereitung von Lernenden*. Příspěvek přednesený na česko-rakouském workshopu *Učíme (se) cizí jazyky aneb Fremdsprachen lernen und lehren*. Praha 17. 5. 2013.

Eva Píšová | Gymnázium a Střední odborná škola pedagogická Jeronýmova, Liberec
<Pisova.domu@seznam.cz>